

Arne Jon Isachsen

MÅNEDSBREVET

Juli 2009

HVA ER SÅ VIKTIG MED INDUSTRIEN?

Industri – eller mer generelt virksomhet i internasjonal konkurranse – er med på å gi norsk næringsliv for øvrig og norsk offentlig forvaltning noe å måle seg opp mot. En mal for effektiv ressursutnyttelse. Om denne sektoren blir for liten, kan resultatet bli en mindre veldrevet norsk økonomi sett under ett.

Eivind Reiten, tidligere sjef for Norsk Hydro, dro debatten i gang. Om vi ikke passer oss, vil norsk industri være faretruende liten når virkningene av den finanskrisen som verden nå er midt oppe i, er over. Det kan ligge an til en varig knekk for norsk industri. Det betyr at arbeidsplasser forsvinner og tradisjonell eksport synker.

Med en rik stat som kan bruke oljepenger uten særlige hemninger, vil ulempene på kort sikt være små. De som mister jobben i industrien, finner arbeid i offentlig virksomhet. En stadig større statlig sektor vil imidlertid føre til at de økonomiske utsiktene for landet på lang sikt ikke er lyse. Dessuten spiser vi av formuen som var ment å komme fremtidige generasjoner til gode.

Men hva er så viktig med industrien? Et par avklaringer er på sin plass før vi ser nærmere på dette spørsmålet.

Eksport gir mulighet for import

Hvorfor driver vi egentlig med eksport? Fordi eksport gir mulighet for import. Eller, som vi sa før, at utførsel av varer og tjenester gir rom for innførsel av andre varer og tjenester. Er det egentlig noen annen grunn til at vi som nasjon skal la andre land få del i hva vi lager? Ploger og jarlsbergost, som vi sender ut av landet, kommer folk i andre land til gode. Mercedeser og bananer som vi fører inn i landet, kommer oss til gode. Sistnevnte betales med dollar og euro

som salget av førstnevnte bringer inn. Egentlig ville vi gjerne spist all jarlsbergosten selv. Men vi må avstå fra det om vi også vil ha bananer på bordet.

Verdiskaping og eksport er to forskjellige ting

”Kinas eksport utgjør snart 40 prosent av landets bruttonasjonalprodukt (BNP)”, er en type utsagn vi stadig leser. Men gir det god mening? Nei. BNP er et merverdibegrep og eksport er et bruttobegrep. Tenk deg en bedrift i Kina som produserer mobiltelefoner der alle delene er importert, og der hele produksjonen går til eksport. La utfakturert eksport for tusen dollar kreve importerte komponenter for seks hundre dollar. BNP-bidraget eller merverdien som den kinesiske bedriften har tilført de importert komponentene ved å sette dem sammen til mobiltelefoner, blir da fire hundre dollar. Regnestykket her er analogt til hvordan en bedrift setter opp sitt momsregnskap for betaling av merverdiavgift.

Omsetning og merverdi er to forskjellige ting. Men i makroøkonomiske analyser blir de ofte stilt sammen. I så fall sammenligner man epler og pærer. For Singapore er eksporten betydelig større enn BNP. Nå skjønner du hvordan det kan være mulig.

Tilbake til Kina. Siden mye av Kinas eksport nettopp er basert på å sette sammen importerte komponenter til ferdige produkter, er BNP-innholdet i Kinas eksport mindre enn i mange andre lands eksport. Det å si at eksporten *utgjør* 40 prosent av Kinas BNP, gir feil assosiasjoner. Den merverdien Kina har tilført eksporten utgjør kanskje bare halvparten av dette, dvs. 20 prosent.

Hva er så viktig med industrien?

Norsk industri er av verdi fordi her lages ting vi selv har glede av. Og fordi eksport av norske industriprodukter gir mulighet for import av varer og tjenester vi kan glede oss over. Noe mer? Ja, industrien har virkninger utover dette. Ikke primært i egenskap av industri, men i egenskap av å konkurrere internasjonalt, og det så fillene fyker.

Industri – eller mer generelt virksomhet i internasjonal konkurranse – er med på å gi norsk næringsliv for øvrig og norsk offentlig forvaltning noe å måle seg opp mot. En mal for effektiv ressursutnyttelse. Om denne sektoren blir for liten, kan resultatet bli en mindre veldrevet norsk økonomi sett under ett.

Foretak som driver sin virksomhet i fri, internasjonal konkurranse står i konstant fare for å bli valgt bort. Kundene kan foretrekke en annen leverandør. Nettopp faren for ikke lenger å være den fortrukne gjør at man må skjerpe seg. Det gjelder å være målrettet. Gjøre de rette tingene. Utvikle de rette produktene. Med god kvalitet og til konkurransedyktige priser. Flytte deler av produksjonen utenlands før det er for sent. Et evig jag og mas. Om andelen av dem som jobber under harde, internasjonale konkurransevilkår blir for liten – synker under kritisk masse – kan norsk økonomi generelt, og noe uspesifisert, bli skadelidende.

Har industrien noe å lære bort?

Norske industribedrifter som lykkes, hva har de å lære bort? Måltetthet. Lite dill. Det er i grunne et godt ord. Er det mye dill på din arbeidsplass? Vi koser oss. Diller. Er dilletanter. Kan ta oss råd til det om vi ikke kan velges bort. Nettopp det at man kan velges bort, bidrar til at det dilles mindre i konkurranseutsatt enn i skjermet virksomhet.

Stadig går industribedrifter konkurs. Det virker sobrende på de gjenværende. Man må ha fokus – ikke sløse med ressursene. Sykehus går ikke konkurs. De eies og drives av det offentlige. Og har monopol på å tilby de fleste typer helsetjenester.

”Mer helse ut av hver krone” er et godt slagord. Professor Kjetil Storesletten ved Universitetet i Oslo mener at norske sykehusleger ville jobbe like mye selv med lavere lønn. I så fall ville det bli mer penger til andre ting; medisiner og utstyr, sykepleiere og hjelpepleiere. Og således mer helse ut av gitte bevilgninger. Lavere lønn for sykehusleger, snarere enn høyere, ville videre gjøre det mer attraktivt å forske, mener Storesletten. På sikt gir det økte kunnskaper og bedre legetjenester. Helsevesenet penses inn i en god sirkel. Som statlig ansatte og med fravær av konkurrenter har sykehuslegene en sterk forhandlingsposisjon. Realismen i Storeslettens forslag er liten.¹

Flykapteiner i SAS derimot har møtt veggen. Først ved tiltakende konkurranse internasjonalt. Dernest ved at Norwegian kom i luften. Med økte valgmuligheter for passasjerene risikerer SAS i økende grad å bli valgt bort. En mer effektiv utnyttelse av ressursene må til om konkurs skal unngås. Og lønningene til flykapteinene i SAS kan ikke fortsette å stige til himmels.

Fokus på industri, gir det økonomisk vekst?

For fattige land som ønsker å bli velstående land, har økonomer og andre over tid lagt frem et utall av anbefalinger. Et varig bidrag som ser ut til å stå seg godt over tid, er at land som lykkes med økonomisk vekst, har en utadvendt strategi, dvs. satser på å øke sitt økonomiske samkvem med andre land. Men rent konkret, hva skal man satse på? Hvilke typer varer og tjenester bør produseres med sikte på eksport?

Tradisjonell teori basert på komparative fortrinn tar utgangspunkt i ressurstilgangen i landet. Har man mye arbeidskraft, virker det rimelig å skulle eksportere varer og tjenester som bruker mye arbeidskraft. Er landet relativt rikelig utstyrt med kapital, kan eksport av varer og tjenester som er kapitalintensive i sin produksjon, virke mer tilforlatelig.

I andre fremstillinger legges det vekt på det institusjonelle apparatet. At her er et fungerende demokrati og lover og regler som etterleves.

En tredje type teori har fokus på utdanning. Noen mener allmenn utdanning – at alle kan lese og skrive – er det viktigste. Andre legger vekt på at duksene får et godt tilbud og kan dra andre med seg.

¹”In trying to alter a climate of conduct, it is encouraging to bear in mind the fact that each vicious circle entails a virtuous circle if the direction is reversed”, skriver nobelprisvinner Amartya Sen i boken *Development as Freedom* fra 1999 (side 278).

I et ferskt arbeid hevder professor Dani Rodrik ved Harvard University at fattige land som ønsker å bli rike, bør produsere samme type varer og tjenester som rike land produserer. Professoren belegger sin påstand med å peke på alle de suksesshistoriene som nettopp har lagt en slik strategi til grunn. Fra Japan fra midten av 1950-tallet og fremover, til Kina fra tidlig 1980-tallet og fremover – men som enda har en lang vei å gå før det er ”middels velstående”, som målet er – med Taiwan, Sør-Korea og Singapore imellom, dvs. som alle tre startet opphenting etter Japan men før Kina. Man starter med enkel industri – produksjon av konsumvarer – for etter hvert å satse på fremstilling av mer avanserte kapitalvarer.

I Latin-Amerika kan Chile passe beskrivelsen til professor Rodrik. For Vest-Europa, land som Irland og Spania. For Øst-Europas vedkommende synes Tsjekkia og Polen å te seg slik professor Rodrik foreskriver.²

Hva slags teori bygger denne anbefalingen på? Bak økonomisk vekst ligger kompliserte prosesser. Å skulle fokusere på relativ ressurstilgang, det institusjonelle oppsettet eller utdanning blir for partielt. Det er samvirket mellom alle disse tingene, og mer til, som gir økonomisk vekst. Resultatet av veksten ser man i form av hva rike land produserer. Disse landene har stort sett stokket beina riktig – fått til det de fattige landene strever med å få til. Snarere enn å studere i detalj hva som skal til av input, går Rodrik løs på output. Med fokus på output følger nødvendig input. En utadventt markedsøkonomi der kontrakter holdes, folk har stadig bedre utdanning og eiendomsretten respekteres. Hvilket i seg selv er verdifulle elementer i utviklingen av det gode samfunn.

Norge nå

Med bekymring på mange hold om en norsk industrisektor i stadig nedgang, hva kan man gjøre? Generelle tiltak av mange slag legges stadig på bordet. Lavere arbeidsgiveravgift, raskere avskrivninger, gunstigere låneordninger. Regjeringen er klar på at tiltakene i størst mulig grad skal være generelle, gjelde alle, snarere enn spesifikke, rettet inn mot enkeltbedrifter. Det er bra. Hva som er mindre bra, ja nesten bekymringsfullt, er at kanskje den viktigste generelle støtten for norsk industri for tiden er tøynd til det ytterste. Det er den svake kronen jeg har i tankene. Om prisen på én euro lå rundt åtte kroner snarere enn litt under ni, og på én dollar nærmere fem og en halv krone snarere enn i overkant av 6,20 kr, ville det være langt mer ødeleggende for norsk industri enn om lønnsøkningen noen år på rad var på seks-syv prosent snarere enn tre-fire. Kronkursen kan vi imidlertid vanskelig gjøre noe med. Så lenge verden er preget av finanskrisen får vi håpe at marginale valutaer som vår egen forblir lite ettertraktet og således holder seg svake i lang tid fremover.

30. juli 2009

Home Page: <http://home.bi.no/fag87025/>

² Se <http://ksghome.harvard.edu/~drodrik/Growth%20after%20the%20crisis.pdf>